

# CONSOLIDATION OF AGRICULTURAL GROUNDS AS ORGANIZATIONAL AND LEGAL ACTION OF OPTIMIZATION OF AGRICULTURAL GROUND FUND AND INCREASE OF FERTILITY OF SOILS

*Sidorova S. V.*

*The introduction problem in Ukraine consolidations of lands of agricultural purpose and its value for increase of fertility of soils is investigated. Need of fixing for the existing ground legislation of concept of consolidation of lands of agricultural purpose is proved. The current legislation analysis in the sphere of legal support of carrying out consolidation of lands of agricultural purpose is carried out.*

**Key words:** *agricultural grounds, fertility of soils, legal support of increase of fertility of soils, consolidation of agricultural grounds.*

УДК 347.132.1

## КОНКУРЕНЦІЯ ПОЗОВІВ (ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ)

*М. В. Ус, кандидат юридичних наук, асистент  
Національний університет  
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*

*Досліджено проблематику конкуренції позовів у цивільному праві. Встановлено, що конкуренція позовів являє собою конкуренцію суб'єктивних цивільних прав, які існують у рамках захисних правовідносин. Подано визначення поняття «конкуренція позовів» у широкому та вузькому розумінні, наведено його ознаки та відмежування від таких правових явищ, як конкуренція норм, колізія прав тощо. Зроблено висновок про те, що уповноважена особа має право самостійно обирати, яке з конкуруючих прав здійснювати, за винятком окремих випадків, визначених на законодавчому рівні.*

**Ключові слова:** *конкуренція позовів, конкуренція суб'єктивних цивільних прав, захист прав та інтересів.*

Ефективність захисту цивільного права багато в чому залежить від виду вимоги, що висувається до порушника. Визначаючи вид вимоги, особа може зіткнутися з проблемою, коли одні й ті ж самі протиправні дії породжують виникнення різних цивільно-правових вимог до одного й того ж суб'єкта. Задоволення хоча б однієї з них позбавляє можливості пред'явлення іншої.

Отже, з'являється декілька шляхів досягнення кінцевої мети — відновлення порушеного права або захисту інтересу. Таке явище на теоретичному рівні традиційно називають конкуренцією позовів.

Ця категорія була і залишається однією з найбільш дискусійних й маловивчених у цивілістичній науці і практиці. Комплексні наукові праці, присвячені зазначеній проблематиці, за винятком монографії російського дослідника В. В. Ровного «Конкуренція позовів у російському цивільному праві (теоретичні проблеми захисту цивільних прав)» [1], майже відсутні. Вчені, розглядаючи досліджуване питання, намагаються насамперед визначити співвідношення між окремими вимогами (як-от: реституційними і віндикаційними, договірними і деліктними тощо), залишаючи поза увагою аналіз поняття, причин, наслідків конкуренції, її співвідношення з іншими цивільно-правовими категоріями та явищами. Втім вирішення саме цих сутнісних питань надасть змогу відповісти й на похідні від них.

Звернення до історичного аспекту відповідної проблематики свідчить про те, що римська юриспруденція взагалі не оперувала терміном «конкуренція позовів» або «конкуренція вимог», хоча й вивчала випадки збігу в однієї й тієї ж самої особи декількох позовів, заснованих на одних і тих самих фактах.

Термін «конкуренція позовів» виник у XVIII–XIX ст. у західноєвропейській правовій доктрині і продовжує використовуватися сучасними правниками. При цьому ставлення до цього явища у різних правових системах не є однаковим. Так, на думку низки французьких авторів (континентальний європейський правопорядок), основна мета конкуренції полягає в тому, щоб переборювати невігідні для позивача умови, встановлені для однієї вимоги, за допомогою іншого позову і перетворювати тим самим законодавчі обмеження у «мертву букву» [2]. В той же час англійська теорія і практика (англо-американська правова система), навпаки, сенс конкуренції вимог саме і вбачають у тому, що позивач має можливість обирати більш вигідний позов і долати обмеження, встановлені щодо іншої вимоги, яка ґрунтується на тих же самих фактах [3].

У сучасній українській науці цивільного права за радянською традицією переважає ідея про те, що правильніше вести мову лише про один єдиний позов. І для того, щоб не змішувати позови на практиці, необхідно чітко з'ясувати відмінність у їх змісті й умовах пред'явлення [4]. Хоча, безумовно, висловлюються й тези з аргументом про те, що оскільки в цивільному законодавстві заборона на конкуренцію ніде не встановлюється, остання є проявом принципу всеохоплюючого і різнобічного захисту учасників цивільно-правових відносин [5]. Що стосується сучасної судової практики, то вона так само не демонструє єдиного підходу до досліджуваної проблеми.

Визначення і межі поняття «конкуренція позовів» серед науковців, які визнають існування відповідного явища, також різняться. Зокрема, В. В. Ров-

ний розкриває його через належність кредитору декількох теоретично рівних, альтернативних і спрямованих на захист одного й того ж права або інтересу вимог до боржника; право або інтерес при цьому забезпечуються за вибором кредитора яким-небудь одним з найбільш прийнятних з практичних міркувань способів [1]. Такі вчені, як А. Ю. Кабалкін та В. П. Мозолін взагалі достатньо широко підходять до розуміння явища конкуренції, визначаючи його через вибір як найбільш підходящого відповідача (право споживача на вибір між виробником і продавцем у разі продажу товару неналежної якості), так і найбільш придатної для пред'явлення вимоги (договірний чи деліктний позов до виробника/продавця у разі заподіяння шкоди придбаним товаром неналежної якості) [6].

У сучасній літературі висловлено й дещо інше бачення конкуренції позовів як обрання для захисту порушеного права єдино можливого з існуючих позовів, що виключало б вчинення неприйняттого в тому чи іншому випадку позову [7]. Тобто по суті таким визначенням заперечується конкуренція позовів у тому вигляді, як її трактують зазначені вище дослідники.

Неможливо не звернути уваги й на те, що в наукових джерелах відсутня й термінологічна єдність при дослідженні окресленої проблематики. Так, поряд із «конкуренцією позовів» вживаються такі категорії: *конкуренція вимог* [8], *способів захисту* [9], *зобов'язань* [10], *прав* [11], *колізія позовів* [12].

Втім традиційним все ж таки вважається використання словосполучення «конкуренція позовів». На думку М. А. Смирнової, це пов'язано з пануванням матеріальної теорії позову у XVIII–XIX ст., за якою позов ототожнювався із цивільно-правовою вимогою. У подальшому, коли більше визнання отримала процесуальна теорія (позов як засіб порушення судового провадження), вживана термінологія виявилася такою, що не відображає сутності цивілістичної проблеми. Однак прихильники матеріальної теорії позову, а також дослідники, які дотримуються узвичаєної термінології, продовжують оперувати поняттям «конкуренція позовів», допускаючи певну частку умовності [8].

Вищезазначене свідчить про те, що окреслена проблематика є непростною, але вкрай важливою з практичної точки зору. Спробуємо розібратись в ній, починаючи з питань термінології.

Саме слово «конкуренція» походить від лат. *con-surgere* і означає суперництво, боротьбу. Тож, тим загальним, що притаманне будь-якій конкуренції як явищу, незалежно від його галузевого прояву — чи то економіка, чи біологія, чи право або будь-що інше, є паралельна наявність чогось і однаковість мети, заради якої ведеться боротьба; за результатами першість визнається за чимось одним, тому тільки взаємовиключні категорії можуть називатися конкуруючими.

Враховуючи наведене, визначимося, стосовно яких же саме правових категорій правильніше вести мову про конкуренцію. Відповідь на це питання вимагає насамперед з'ясування співвідношення понять «суб'єктивне цивільне право», «вимога», «спосіб захисту», «позов».

Під суб'єктивним цивільним правом прийнято розуміти вид і міру дозволеної (можливої) поведінки, забезпечену юридичним обов'язком іншої особи (осіб). Суб'єктивні права разом із кореспондуючими їм юридичними обов'язками становлять зміст цивільних правовідносин. Усі суспільні відносини в юридичній літературі пропонується поділяти на регулятивні й охоронні за критерієм функціонального призначення правових норм, що їх регулюють [13]. Втім, видається, що наведений критерій є не зовсім вдалим з точки зору чіткого розмежування вказаних видів правовідносин. Це пояснюється дещо умовним характером поділу функцій об'єктивного права на регулятивну і охоронну: їх не можна повністю розділити; в житті вони переплітаються [15].

У зв'язку із зазначеним вважаємо, що доцільніше вести мову про юридичний факт як критерій поділу правовідносин на регулятивні й охоронні. За таких умов підставою виникнення регулятивних цивільно-правових відносин слід вважати правомірні юридичні дії. У свою чергу, підставу виникнення охоронних правовідносин становитимуть порушення суб'єктивних цивільних прав або охоронюваних законом інтересів.

При цьому одразу зробимо застереження стосовно вживання поняття «охоронне правовідношення». Справа в тому, що в сучасній цивілістиці, незважаючи на відсутність єдиної точки зору, все ж таки прослідковується чітка тенденція до розмежування понять охорони і захисту. Крім того, вказується, що охорона — це категорія, яка належить до явищ об'єктивного права, яким регулюються ті можливості, що надаються суб'єктам як учасникам конкретних правовідносин [5]. Із цього випливає висновок про неможливість вживання термінології «охоронне правовідношення» у разі порушення суб'єктивного цивільного права/інтересу. За наведених обставин слід вести мову про виникнення захисного правовідношення.

З огляду на зазначене, всі суб'єктивні цивільні права можна класифікувати на дві групи: ті, що існують в рамках регулятивних, і ті, які становлять зміст захисних правовідносин. Причому лише останні наділені властивістю примусової реалізації.

Основу структури відносних прав складає правомочність вимоги, тобто можливість вимагати від зобов'язаного суб'єкта відповідної поведінки (на відміну від абсолютних прав, де на перше місце виходить правомочність на власні дії). Через це відносні права нерідко називають правами вимоги, по

суті зводячи суб'єктивне цивільне право до основної його правомочності — можливості вимагати відповідної поведінки від зобов'язаного суб'єкта. *Тому права, які становлять зміст захисних правовідносин, оскільки вони є завжди відносними, є по суті правами вимоги.*

*Самі ж захисні правовідносини являють собою зобов'язання — правовідношення, у якому одна сторона (боржник, він же й порушник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора, він же й потерпіла особа) певну дію (передати майно, сплатити гроші тощо), а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку.*

Розмірковуючи над співвідношенням способу захисту і суб'єктивного цивільного права, слушно згадати тезу, висловлену І. О. Дзерою: у разі порушення (невизнання, оспорювання) суб'єктивного цивільного права чи інтересу у потерпілої особи з'являється право на застосування конкретного способу захисту [16]. Цим правом на застосування конкретного способу захисту і є права, які існують у рамках захисних правовідносин. *Тобто спосіб захисту реалізується через суб'єктивне цивільне право, яке виникає та існує в рамках захисних правовідносин (зобов'язань).*

Завершуючи розгляд термінологічних питань, зауважимо, що захист може відбуватися як у юрисдикційній, так і неюрисдикційній формі. Найпоширенішою юрисдикційною формою захисту є судова, при якій позов виступає організаційно-процедурним засобом звернення до суду про примусове задоволення матеріально-правових вимог [16]. По суті, позов являє собою матеріальне право вимоги позивача до відповідача про захист порушеного, оспорюваного, невизнаного права чи інтересу, звернене через суд [17]. *Інакше кажучи, позов — це суб'єктивне цивільне право, що існує в рамках захисних правовідносин і реалізується у судовому порядку.*

На підставі проведеного термінологічного аналізу можна зробити висновок, що ***конкуренція позовів, якщо її трактувати буквально, є нічим іншим, як конкуренцією суб'єктивних цивільних прав (прав вимоги до порушника), що існують в рамках захисних цивільних правовідносин (складають зміст захисних зобов'язань) і реалізуються в судовому порядку, в результаті чого відбувається застосування відповідного способу захисту права чи інтересу.***

Проілюструємо вищевикладене на прикладі, коли неналежне виконання договору тягне за собою заподіяння шкоди: продавець за договором купівлі-продажу передає товар неналежної якості, внаслідок чого заподіюється шкода майну та здоров'ю покупця. З одного боку, відбувається порушення абсолютних прав (права власності й особистого немайнового права на життя і здоров'я), які не залежать від наявності договору купівлі-продажу. Таке по-

рушення слугує підставою виникнення захисного (деліктного) правовідношення, у рамках якого існує право на відшкодування шкоди. Водночас діє загальне правило про те, що договір купівлі-продажу припиняється належним виконанням. Коли ж передається товар такої якості, що в результаті його використання завдається шкода, то про належне виконання договору не може бути й мови. Відповідно, право покупця на отримання речі належної якості порушується, що породжує вимогу про відшкодування шкоди й вимогу про передачу товару належної якості, здатну до примусової реалізації.

Отже, паралельно порушуються й абсолютні права (право власності і право на життя та здоров'я), і відносне право (право на отримання речі належної якості). Вказане призводить до одночасного виникнення та існування двох захисних правовідносин — деліктного зобов'язання і зобов'язання про відшкодування шкоди, заподіяної неналежним виконанням обов'язку з договору, відповідно — двох прав, кожне з яких відповідає своєму порушеному праву і має тотожну з іншим мету — задоволення інтересу у відшкодуванні шкоди. Тобто при здійсненні таких прав реалізується один і той самий спосіб захисту — відшкодування шкоди. У зв'язку з цим вважаємо, що стверджувати про конкуренцію способів захисту тут не зовсім правильно.

У свою чергу, в аналізованому прикладі одночасно наявні два зобов'язання — деліктне й договірне. Втім вживання словосполучення «конкуренція зобов'язань» також не видається вдалим, оскільки конкуренція, як було вказано, передбачає однаковість мети, заради якої ведеться боротьба. Категорія ж мети/інтересу притаманна саме суб'єктивним цивільним правам. Тому говорити про єдину мету двох чи більше зобов'язань не доводиться.

Термін «конкуренція вимог», на наш погляд, знову ж таки не є придатним для позначення окресленої проблеми, оскільки теорія цивільного права не знає такої категорії, як вимога, і оперує лише поняттями «правомочність вимоги» або «право вимагати відповідної поведінки» (тобто суб'єктивне цивільне право).

Буквальний же зміст «конкуренції позовів» дозволяє обмежити це явище виключно сферою судового провадження [1]. А це далеко не так, бо права, що виникають у результаті порушення, хоча і мають властивість примусової реалізації, однак, безумовно, можуть бути здійсненими і не в примусовому (судовому) порядку.

З огляду на наведені зауваження можна зробити висновок, що поняття «конкуренція прав» якнайбільш вдало відображає досліджувану проблематику. Термін же «конкуренція позовів» можливо використовувати лише умовно, віддаючи данину традиції.

Як видно, у випадку конкуренції складається нетипова для цивільного права ситуація, коли в результаті однієї й тієї ж самої протиправної поведінки (у наведеному прикладі — передання речі неналежної якості, що призвело до заподіяння шкоди) виникають і паралельно існують декілька суб'єктивних прав, які мають одне і те ж саме призначення (відшкодування шкоди). Реалізація одного з таких прав призводить до припинення іншого, оскільки інтерес, що ним опосередковується, задовольняється в повному обсязі при здійсненні іншого конкуруючого права. Як зазначав із цього приводу Ю. С. Гамбаров, ми будемо мати конкуренцію позовів там, де декілька позовів об'єднуються спільним для них всіх юридичним інтересом (*de eadem re*), який задовольняється здійсненням вже одного з цих позовів, що усуває *eo ipso* усі інші як безцільні [11].

Вищевикладене дозволяє констатувати, що конкуренцію у вигляді паралельної приналежності одній і тій самій особі декількох суб'єктивних прав, що мають однакову мету (спрямовані на задоволення одного й того ж самого інтересу), заперечувати не можна. За таких умов уповноважена особа, керуючись принципом здійснення суб'єктивних цивільних прав на власний розсуд (ч. 1 ст. 12 Цивільного кодексу України (далі — ЦК)), самостійно може обрати варіант дозволеної поведінки, що складає відповідне суб'єктивне право.

Однак при цьому слід враховувати, що на законодавчому рівні може встановлюватися імперативне правило про те, яке ж із конкуруючих прав особа може реалізувати. Свідченням цього є положення статей 928 і 1196 ЦК, де прямо вказується, що попри існування між сторонами певних договірних відносин шкода, заподіяна каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, підлягає відшкодуванню за правилами про недоговорні зобов'язання. Подібне положення зафіксоване і в § 3 гл. 82 ЦК щодо відшкодування шкоди, спричиненої фізичній або юридичній особі внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг) через їх конструктивні, технологічні, рецептурні та інші недоліки.

Разом з тим, як вказує С. Є. Сіротенко, питання щодо відшкодування моральної шкоди як правового наслідку порушення договірної зобов'язання за правилами договірної чи деліктної відповідальності, виходячи із сучасного стану законодавства, залишається відкритим [18]. Наслідки ж такого вибору можуть значно різнитися (наприклад, особи в договорі можуть обмежити розмір компенсації). Отже, з метою забезпечення всебічного захисту права потерпілої особи на отримання повного відшкодування, вимогу, з якою вона може звернутися до заподіювача шкоди, слід визначити на законодавчому рівні. І це, звичайно, має бути норма, на кшталт положень ст. 1196 ЦК.

Поряд із наведеним можливі ситуації, коли навпаки доцільно надати особі можливість обрати саме те суб'єктивне право, яке з її точки зору, сприятиме найбільш ефективному захисту порушеного права (інтересу). Так, у літературі досить поширеним є приклад, коли майно, передане за договором оренди, зберігання, підряду тощо, не повертається боржником у встановлений строк. У цьому прикладі, так само як і в попередньому, паралельно порушено два права: зобов'язальне (право вимагати повернення речі, переданої за договором) і речове (право власності). Перше перетворюється на право вимагати передачі речі, здатне до примусової реалізації, а порушення другого породжує ввідикаційну вимогу.

Різниця між вказаними правами носить не лише системно-теоретичний характер, але й знаходить прояв у низці практичних аспектів. Так, при ввідикації позивач має доводити своє речове право, в той час як договірна вимога вимагає від позивача доведення договірного відношення з боржником і невиконання останнім обов'язку з повернення речі. З іншого боку, за згодою сторін договірна відповідальність може бути обмежена розміром реальної шкоди, а ввідикаційна вимога, навпаки, надає право вимагати від особи, яка знала чи повинна була знати, що володіння є незаконним, відшкодування всіх доходів, які у договірних категоріях кваліфікуються як упущена вигода. Отже, від конкретного випадку залежатиме: яку саме вимогу особі буде зручніше і вигідніше пред'явити до порушника.

Вищенаведені міркування слугують підставою для виділення ознак, характерних для конкуренції позовів (конкуренції суб'єктивних цивільних прав). На наш погляд, це явище визначається такими вирізняльними ознаками:

- 1) наявність двох чи більше суб'єктивних цивільних прав, які паралельно належать одній і тій же особі і спрямовані проти одного порушника;
- 2) тотожність суб'єктивних прав за призначенням: мають на меті задоволення одного й того ж самого інтересу.

Враховуючи окреслені ознаки, можна запропонувати таке визначення «конкуренції позовів» («конкуренції суб'єктивних цивільних прав»): ***це нетипова правова ситуація, коли кілька тотожних за призначенням (метою) суб'єктивних цивільних прав належать одній особі і спрямовані проти одного й того ж самого порушника. При цьому за відсутності законодавчих обмежень уповноважена особа має право на власний розсуд визначитись, яке з конкуруючих прав реалізувати.***

Наведене визначення слід віднести до вузького погляду на конкуренцію, оскільки її суті (наявність в однієї і тієї ж особи тотожних за призначенням суб'єктивних прав, що мають на меті задоволення одного й того ж самого інтересу) не суперечить і більш широкий підхід, який згадувався вище, а саме:

конкуренція між правами, що виникають в однієї й тієї ж особи в результаті одного й того ж самого порушення, однак зобов'язаними суб'єктами стосовно яких є різні особи. Така конкуренція є можливою, наприклад, у випадку завдання шкоди, коли потерпілий може звернутися як до безпосереднього порушника із деліктною вимогою, так і до страховика із договірною, або можливість звернення із вимогою про відшкодування збитків як до продавця (договірна вимога), так і до виготовлювача товару (деліктна вимога), у разі неналежної якості останнього.

Конкуренцію суб'єктивних цивільних прав слід відрізнити від конкуренції норм — альтернативи у кваліфікації правовідносин, коли обравши один із варіантів кваліфікації обрати інший уже не можливо [19]. Тобто від останньої в кінцевому рахунку залежатиме вид вимоги, яка висуватиметься до порушника. Наприклад, конкуренція норм має місце у випадках, коли існує вибір між заявленням вимоги про нікчемність правочину, який порушує публічний порядок, або вимоги про недійсність фіктивного правочину; зверненням із віндикаційним або негаторним позовом при виселенні особи з приміщення, яке вона протиправно займає; поверненням майна із чужого незаконного володіння за допомогою віндикації чи кондикції.

Крім того, конкуренцію прав, а разом із нею і конкуренцію норм, слід відрізнити від помилкової, так би мовити, уявної конкуренції, при якій, як зазначає В. В. Ровний, спір має хоча й складне, однак цілком визначене своє вирішення і не зазнає з боку норм права ніякого «дуалістичного впливу» [1].

Вектори конкуруючих прав є однонаправленими і паралельними — права належать одній особі і спрямовані на задоволення одного й того ж самого інтересу. Тому конкуренцію прав (позовів) також неправильно називати колізією, бо в останньому випадку права належать різним особам і здійснення одного з таких прав призводить, як правило, до неможливості (повної чи часткової) здійснення іншого права: вектори колізуючих прав зіштовхуються між собою.

Підсумовуючи все вищевикладене, зазначимо, що «конкуренція позовів» є умовним поняттям, яке по суті являє собою конкуренцію суб'єктивних цивільних прав, що існують у рамках захисних правовідносин, мають однакову мету, належать одній і тій самій особі і спрямовані проти одного й того ж самого порушення. Уповноважена особа з точки зору наявної доказової бази і т. п., має право самостійно обирати — реалізацією якого ж з конкуруючих прав задовольнити свій інтерес. Втім з метою найбільш повного, всебічного та ефективного захисту прав та законних інтересів осіб в окремих випадках доцільно, щоб така конкуренція імперативно вирішувалася на законодавчому рівні.

Перспективним щодо подальшого дослідження видається докладний аналіз причин, видів, наслідків конкуренції позовів, її співвідношення з іншими правовими категоріями та явищами (поєднання кількох позовних вимог, альтернативні, солідарні зобов'язання тощо), а також вирішення питання про те, чи лежить проблематика конкуренції виключно у площині захисту.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Ровный, В. В. Конкуренция исков в российском гражданском праве (теоретические проблемы защиты гражданских прав) / В. В. Ровный. — Иркутск : Изд-во Иркут. ун-та, 1997. — 52 с.
2. Жюллио де ла Морандьер, Л. Гражданское право Франции / Л. Жюллио де ла Морандьер : пер. с фр. Е. А. Флейшиц. — М. : Изд-во иностранной литературы, 1960. — Т. 2. — С. 469.
3. Cane P. Tort Law and Economic Interests. — Oxford: Clarendon, 1996. — P. 129.
4. Романюк, Я. М. Коментар Постанови Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 р. № 9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними». Практика розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними. — К. : Істина, 2011. — С. 81–82.
5. П'янова, Я. В. Судовий захист майнових цивільних прав: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Я. В. П'янова. — Х., 2009. — С. 83.
6. Кабалкин, А. Ю. Охрана прав граждан-потребителей / А. Ю. Кабалкин, В. П. Мозолин // Сов. государство и право. — 1983. — № 4. — С. 42.
7. Спасибо-Фатєєва, І. Проблеми конкуренції позовів / І. Спасибо-Фатєєва // Господарське судочинство: подальше його вдосконалення та проблемні питання розгляду спорів, пов'язаних з державним регулюванням економічних відносин : матеріали наук.-практ. конф., 20–21 жовт. 2004 р., м. Харків ; ВГСУ, АПНУ, Академія суддів України, Харківський апеляційний господарський суд. — Х., 2004. — С. 37–39.
8. Смирнова, М. А. Соотношение договорной и деликтной ответственности в гражданском праве Российской Федерации / М. А. Смирнова // Юридические лица. Ответственность за нарушение обязательств. — М. : Изд-во ИГиП РАН, МЗ Пресс, 2004. — С. 176.
9. Шевцов, С. Г. Проблема конкуренции способов защиты вещных прав / С. Г. Шевцов // Арбитражный и гражданский процесс. — 2008. — № 10. — С. 2–5.
10. Хатунцев, О. А. Конкуренция вещных и обязательственных средств защиты права собственности / О. А. Хатунцев // «Черные дыры» в российском законодательстве. Юрид. журн. — 2008. — № 3. — С. 77–79.
11. Ігнатенко, В. М. Взаємодія договірних і недоговірних зобов'язань у цивільно-правовому регулюванні / В. М. Ігнатенко // Проблеми цивільного права та процесу: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті проф. О. А. Пушкіна (23 травня 2009 р.). — Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2009. — С. 54.

12. Гамбаров, Ю. С. Курс гражданского права / Ю. С. Гамбаров. — Т. 1. Часть общая. — СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1911. — С. 409.
13. Тужилова-Орданская, Е. М. Понятие и способы защиты прав на недвижимое имущество / Е. М. Тужилова-Орданская. — М. : Юрлитинформ, 2007. — С. 206.
14. Алексеев, С. С. Общая теория права / С. С. Алексеев. — М. : ТК Велби, Проспект, 2008. — С. 107.
15. Цивільне право України : підручник : у 2 т. Т. 1 / за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. — К. : Юрінком Інтер, 2004. — С. 88.
16. Загальна теорія держави і права : підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. ; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. — Х. : Право, 2009. — С. 155.
17. Дзера, И. А. Защита гражданских прав по Гражданскому кодексу Украины / И. А. Дзера // Альманах цивилистики : сб. статей. Вып. 1 ; под ред. Р. А. Майданика. — К. : Всеукраинская ассоциация издателей «Правова єдність», 2008. — С. 158.
18. Цивільний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар : у 2 т. Т. 1 ; за заг. ред. С. Я. Фурси. — К. : Видавець Фурса С. Я. ; КНТ, 2007. — С. 390.
19. Сиротенко, С. Е. К вопросу о договорном и недоговорном характере морального вреда / С. Е. Сиротенко // Актуальные проблемы гражданского права (личные неимущественные права) : сб. статей и иных материалов ; под ред. Р. А. Стефанчука. — К. : Алерта, КНТ; ЦУЛ, 2009. — С. 532–533.
20. Маяков, В. П. Конкуренция уголовно-правовых норм и ее преодоление / В. П. Маяков // Советское государство и право. — 1975. — № 3. — С. 59–66.
21. Горелик, А. С. Конкуренция уголовно-правовых норм : учеб. пособие / А. С. Горелик. — Красноярск : Изд-во Красноярск. гос. ун-та, 1996. — 67 с.

## **КОНКУРЕНЦИЯ ИСКОВ (ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМЫ)**

**Ус М. В.**

*Исследуется проблематика конкуренции исков в гражданском праве. Устанавливается, что конкуренция исков является конкуренцией субъективных гражданских прав, которые существуют в рамках защищающих правоотношений. Дается определение понятия «конкуренция исков» в широком и узком понимании, приводятся его признаки и отличия от таких правовых явлений, как конкуренция норм, коллизия прав и др. Делается вывод о том, что уполномоченное лицо вправе самостоятельно выбирать, которое из конкурирующих прав осуществлять, за исключением случаев, определенных на законодательном уровне.*

**Ключевые слова:** конкуренция исков, конкуренция субъективных гражданских прав, защита прав и интересов.

## COMPETITION OF CLAIMS

*Us M. V.*

*The article concerned with the problems of competition claims in civil law. It is understood as a competition lawsuits subjective civil rights that exist under legal protection. Available definition of «competition claims» in the broad and narrow sense, given its characteristics and separation of legal phenomena such as competition rules, conflict of rights. It is concluded that the authorized person is free to choose which of the competing rights to perform, with the exception of certain cases determined by law.*

**Key words:** *competition claims, competition subjective civil rights, protection of rights and interests.*